

Jean-Pierre Caillet (dir.), Marianne Barrucand, Catherine Jolivet-Lévy, Fabienne Joubert, *L'Art du Moyen Age*, Réunion des Musées Nationaux - Gallimard, Paris 1995.

U vremenu kada preispitujemo sudioništvo hrvatske povijesti, kulture i umjetnosti u europskom srednjovjekovlju, o čemu svjedoči, između ostalog i nedavno monumentalno izdanje u nakladi HAZU *Hrvatska i Europa - kultura, znanost i umjetnost, I: Srednji vijek (VII-XII. stoljeće) - Rano doba hrvatske kulture*, ed. I. Supičić, Zagreb 1997, vrijedno je upozoriti na novu sintezu srednjovjekovne umjetnosti koja se pojavila na francuskom jeziku u koautorstvu četiri stručnjaka sa pariških sveučilišta na francuskom jeziku u nakladi Gallimard i francuskih državnih muzeja, u znanstvenom vodstvu Jean-Pierre Cailleta, profesora na Sveučilištu Paris X-Nanterre. Caillet i suautori pružili su sveobuhvatnu sintezu srednjovjekovlja od njegova izvora u starokršćanskom dobu do kraja 15. stoljeća.

Veliko zanimanje koje srednjovjekovlje u razdoblju poslije Drugog svjetskog rata pobuđuje u europskoj znanosti, možemo pratiti i u prijevodima velikih sinteza na hrvatski jezik, koje su stoga bile pristupačnije našim autorima, pa su sigurno i izvršile značajniju ulogu u difuziji znanstvenih pogleda. Navedimo tako prijevod glasovite sinteze francuskog autora Élie Faurea, *Povijest umjetnosti - srednjovjekovna umjetnost*, Kultura, Zagreb 1955.

Umjetnost u slici je poznati niz objavljen na hrvatskom prijevodu u nakladi Otokar Keršovani iz Rijeke, dok je original naklada Holle Verlag iz Baden-Badena u Njemačkoj 1969. godine. Objavljene su slijedeće knjige, bogato ilustrirane, koje se odnose na srednjovjekovnu umjetnost: M. Backes, R. Dölling, *Radanje Evrope*, Rijeka 1970; Ch. Schug-Wille, *Bizant i njegov svijet*, Rijeka 1970; C. J. Du Ry, *Islamski svijet*, Rijeka 1971; Fr. Souchal, *Srednji vijek*, Rijeka 1968 i H. H. Hofstätter, *Kasni srednji vijek*, Rijeka 1968. Ista njemačka izdavačka kuća, i za prijevod, ista hrvatska kuća, potom su priredili izvrstan niz *Velika ilustrirana povijest svijeta (Welt- und Kulturgeschichte)*, u kojem je istaknuto mjesto i za srednjovjekovlje, a poglavito se znakovito izdvaja razdoblje kasne antike i najranijeg srednjeg vijeka, omeđeno godinama 300. i 700. (sv. 7: G. Du Ry van Beest Holle et alii, stručna redakcija i dopune M. Suić, Rijeka 1976.) s naglaskom na kronologiju i dijakroniju i to širom kugle zemaljske, od Europe, preko Azije do Amerike.

U poznatom nizu *Umjetnost u svijetu*, objavljeni su u Novom Sadu i prijevodi knjiga koje se odnose na srednjovjekovnu umjetnost. Tu se osobito ističe knjiga o umjetnosti od Teodorika do Karla Velikog, autora P. Verzonea (prijevod 1973.), o bizantskoj srednjovjekovnoj umjetnosti A. Grabara (prijevod 1969.), o karolinškoj i otonskoj umjetnosti autora E. Kubacha i V. H. Elberna

(prijevod 1973.) i o romaničkoj umjetnosti E. Kubacha i P. Blocha (prijevod 1974.).

UNESCO-ov niz *Historija čovječanstva* izašao je u hrvatskom prijevodu u nakladi Naprijeda iz Zagreba; sv. III, knj. I - III, posvećena je velikim civilizacijama Srednjeg vijeka (autori: V. Jelisejev, J. Naudou, G. Wiet, Ph. Wolff), Zagreb 1972. O srednjovjekovnoj civilizaciji Zapadne Europe naslov je znamenite knjige J. Le Goffa iz 1965., u prijevodu objavljena u Beogradu 1974. (Knjiga eseja Le Goffa *Srednjovjekovni imaginarij* objavljena je u prijevodu u Zagrebu 1993.)

Knjiga Cailleta i suradnika o srednjem vijeku je podijeljena u tri velika dijela: Zapad (str. 20-263), Bizant (str. 266-397) i Islam (str. 400-543). Tekst je bogato ilustriran kolor i crno-bijelim slikama. Pridodani su zemljovid i prilozi: rječnik s tumačem stručnih pojmova, bibliografija, kazalo, naznaka izvora fotografija. Knjiga je namijenjena u prvom redu školskoj populaciji, ali s vrlo ambicioznim ciljem da je podučí o doista najnovijim i univerzalnim saznanjima o umjetnosti srednjeg vijeka. Dakle, ona - premda francuska - nadilazi tradicionalne francuske okvire i uzdiže svoje čitače na međunarodni obzor. U tom svjetlu jest i zastupljenost hrvatskog srednjovjekovlja, kojeg obično u sličnim inozemnim sintezama moramo tražiti, često i uzaludno, pa je pri prijevodenju potrebna domaća redakcija. (Spomenimo ovdje, kao dobrodošao, i *Zbornik radova znanstvenog skupa održanog 1992.: Starohrvatska spomenička baština - Rađanje prvog hrvatskog kulturnog pejzaža*, ed. M. Jurković, T. Lukšić, Zagreb 1996., koji ima ambiciju prezentiranja srednjovjekovne umjetnosti u nastajanju.) Imajući u vidu Cailletovo djelatno bavljenje hrvatskim starokršćanskim razdobljem, kasnom antikom i ranim srednjim vijekom, kao i evo, ovom knjigom manifestirano suvereno vladanje europskim srednjovjekovljem, vjerujemo da je on povjesnik umjetnosti koji bi mogao jednog dana predromaničko razdoblje Dalmacije (i Istre) sintetski i monografski predstaviti na novi način i cjelovitije ga integrirati u zapadnoeuropski srednji vijek. (Da Dalmacija oko godine 1000. potpuno ulazi u sferu zapadne civilizacije, to Caillet ističe već u ovoj knjizi, usp. str. 98.) U tom smislu, voljeli bismo da je već sad, u ovoj knjizi, u njezinu ilustrativnom dijelu, ono moglo zauzeti nešto reprezentativnije mjesto. Vjerujemo da je to poglavito opravdano imajući u vidu ranosrednjovjekovnu hrvatsku skulpturu, kao i neka dostignuća romaničke umjetnosti, primjerice, Radovanov portal u Trogiru. (U svom tekstu, str. 120, Caillet doduše naglašava vlastitu fizionomiju starohrvatske arhitekture, nezavisno od toga da Dalmacija doživljava utjecaje i iz Italije, i iz franačkog područja i iz Bizanta. Sv. Donata u Zadru smatra rodonačelnikom niza crkvenih gradnji centralnog tipa s više apsida, premda ga ne datira prije sredine 8. st.)

U uvodu (str. 14-17) Caillet ističe temeljne sastavnice triju cjelina: religioznost, zemljopisna i civilizacijska osnova na Sredozemlju, gdje je antička

baština zapravo još živa konvergacijska točka sve do otkrića Amerike. Dakle, knjiga nema “planetarnu” dimenziju, kao neke od prijevoda nizova koje smo naveli, ali ona na vrlo koncizan način spaja zapravo tri svijeta. Unatoč oprečnostima, nalazi mnoge veze između ta tri svijeta: Zapada, Bizanta i Islama. Katkad su te oprečnosti i paradoksalne, kao kad je, naprimjer, otomansko osvajanje Konstantinopolja učinilo da Justinijanova Sveta Sofija postane model graditeljima velikih džamija. Čini nam se osobito važnim istaknuti napomenu uvodničara o samom karakteru umjetničkih djela (str. 16-17). Napominje kako je povijest umjetnosti u 19. stoljeću podigla na pijedestal kreativnost umjetnika i njegova djela. Međutim, srednjovjekovlje je pokazalo svu neodrživost takvog apsolutiziranja. Presudna je bila narudžba nekog djela. Uvodničar drži kako veliki civilizacijski pokreti predodređuju a onda i usmjeravaju proizvodnju umjetničkih djela, ne želeći time umanjiti vrijednost osobnih zasluga, i pronalazi dokaze za takvo tumačenje u sve tri velike cjeline. U tom pogledu autori ove knjige se nastavljaju na liniju simpozija koji je bio organiziran u Rennesu 1983. a objavljen u Parizu 1990. *Artistes, artisans et production artistique au Moyen Age* (ed. X. Barral i Altet); osobito se ističe 3. sv. *Fabrication et consommation de l'oeuvre*.

Salona je zastupljena Dyggveovom rekonstrukcijom episkopalnog centra (str. 33, sl. 20), Zadar fotografijom Sv. Donata (str. 121, sl. 159) a Trogir fotografijom Bogorodice s Djetetom Isusom Blaža Jurjeva (str. 233, sl. 355). U cijelosti je Dalmacija prikazana u okviru Zapada (usp. i str. 24, 55, 124, 134, 231, 232). Hrvatsko je ime došlo i pod naslov IV. poglavlja: *Promjene oko godine 1000 - Nova otonska sinteza u arhitekturi i u monumentalnim umjetnostima i u potrošačkoj proizvodnji. Pojava “prve južne romaničke arhitekture”: njezina rubna područja, hispansko i hrvatsko. Anglosaksonski procvat. Kasno uključenje Skandinavije u kršćansku Europu* (str. 96). To je najjači “prodor” hrvatske umjetnosti u kontekst europskog srednjovjekovlja u ovoj Cailletovoj knjizi. Za nadati se je da će nova nastojanja naših znanstvenika, posebice i ona koja su ili će uskoro biti objavljena na većim europskim jezicima, bitno pridonijeti jačanju tog “prodora”.

Bizantsko umjetničko srednjovjekovno razdoblje je, kako je to i uobičajeno u ovakvim pregledima, dokumentirano makedonskim i srpskim umjetničkim blagom (autorica tog dijela knjige je Catherine Jolivet-Lévy, docentica bizantske umjetnosti na Sveučilištu Paris I - Panthéon-Sorbonne). Naglasak je na početku 7. st. dan na dekadenciji urbanog života i konzervativizmu arhitekture (str. 266). U okviru poglavlja koje obrađuje i regionalne osobitosti od 11. do 12. st. (str. 284 sqq), nije komentiran nijedan spomenik koji bi bio iz hrvatskih krajeva. U tom pogledu je ostala nedorečena ranije navedena tvrdnja o bizantskom utjecaju u Dalmaciji, paralelnom s onim iz Italije i franačkog područja. Također, nije spomenuta ni Istra. Mi bismo tu spomenuli (u kontekstu Sv. Marka u

Veneciji, usp. str. 350 sq) mozaike u Eufrazijani u Poreču iz 13. st., koji obogaćuju baziliku iz Justinijanova vremena (usp. M. Prelog, *Eufrazijeva bazilika u Poreču*, Zagreb 1986, str. 26 sq).

Posljednji dio knjige vodi nas prostranstvima islamske umjetnosti, od prve islamske umjetnosti u drugoj polovini 7. st. na Bliskom Istoku, preko njezina širenja putevima Turaka i Mongola, do islamske umjetnosti u Andaluziji, gdje su umjetnički vrhunci Velika džamija u Cordobi i vila u Alhambri.